

VLADIMIR AGRIGOROAEI

**Asediul Salonicului (1185):
perspectiva cronicilor italiene**

Sub pretextul repunerii pe tron a presupusului Alexios al II-lea, regele Guglielmo al II-lea decide la Messina (în cursul lunii decembrie 1184) trimiterea unei armate în campania bizantină. Proporțiile par fabuloase: 80.000 de soldați, îmbarcați sub comanda amiralului Tancredo de Lecce și a căpitanilor Baudoino (de neidentificat) și Riccardo de Acerra. Întreaga operațiune a fost plănuită în secret, locuitorii regatului neștiind dacă va fi atacată Alexandria, Mallorca sau Constantinopole. Încă din ianuarie 1185 Guglielmo pusese embargo pe toate navele grecești din porturile sale, dar abia la 11 iunie a fost trimisă armata, care a atacat imediat Durazzo, pe care l-a cucerit la 24 iunie 1185. De la Durazzo, armata de uscat s-a îndreptat către Salonic, sub zidurile căruia a ajuns la 6 august. În drumul lor pe uscat, trupele normande au fost sprijinite și de o parte din populația locală¹. La 15 august ajunge și flota comandată de Tancredo de Lecce. Orașul era de acum blocat atât pe uscat, cât și pe apă.

Salonicul era sub comanda unui anumit David Comnenul, curtean și rudă a lui Andronic Comnenul; acesta nu a făcut pregătirile necesare pentru a rezista unui asediu: a închiriat trupe de garnizoană către particulari, nu a reparat cisternele, nu a pregătit pietre pentru mașinile de asediu și nici săgeți pentru arcași. Deși în stare de alertă, orașul nu era pregătit pentru confruntarea cu normanzii. Aceștia au început înconjurarea orașului din partea de vest până în dreptul citadelei, iar flota și-au așezat-o la estul portului; aici orașul era foarte puțin întărit, aceasta fiind și direcția principală de atac. Aveau o mașină de asediu care arunca pietre

¹ Au existat și contingente grecești care s-au alăturat armatei lui Riccardo de Acerra, printre care unul condus de un oarecare Theophanos.

uriașe și care a distrus mare parte a zidului de est. Când zidurile de incintă au fost aproape golite de apărători, normanzii au început dărâmarea lor. Andronic era informat că orașul era în stare să reziste unui asediu; trupele trimise în ajutorul cetății hărțuiau flota și armata normandă, fără a dovedi un pericol real, iar localnicii și garnizoanele de alani și sârbi nu puteau face față ploii continue de proiectile. S-a încercat ridicarea unei palisade în spatele zidului de incintă, dar construcția a fost repede abandonată din cauza mașinilor de asalt ale normanzilor.

Marinarii au fost primii care au pus stindardele siciliene pe zidul de est al orașului; în același timp, o trupă de germani din garnizoană deschidea poarta de vest, prin care a pătruns și grosul trupelor de uscat. Citadela orașului, prost întărită și ea, a căzut în scurt timp și, ca în cazul oricărui oraș cucerit, au urmat jaful și măcelul. Eustațiu, mitropolitul de Salonic și principala sursă bizantină a evenimentului, spune că au fost uciși 7.000 de localnici, că el însuși a fost luat prizonier și eliberat abia după plata răscumpărării, iar bisericile au fost profanate, printre care și biserica Sfântului Dumitru. Neașteptat este însă că debandada s-a terminat la amiază. Căpeteniile normande nu doreau distrugerea orașului, ci cucerirea lui.

În timpul ocupației, contele Baudoino a administrat Salonicul cu nepărtinire, fapt care nu împiedica însă ca, odată cu lăsarea nopții, bande de hoți și soldați să continue jaful. Bătăile de toacă, necunoscute occidentalilor, au fost interpretate de aceștia drept instigare la revoltă și puțin a lipsit ca masacrul să nu fie din nou pornit. Ca urmare a ocupației, bisericile au fost împărțite între latini și greci. O molimă, pornită probabil de la cadavre și starea din ce în ce mai insalubră a orașului, a ucis 3.000 de soldați din efectivele sicilienilor, moment în care armata normandă s-a împărțit din nou în trei corpuri de luptă: o parte rămâne la Salonic drept garnizoană, o altă parte, tot a armatei de uscat, se îndreaptă către Constantinople trecând prin Serra, iar cea de a treia, aflată flota sub comanda lui Tancredo de Lecce, se îndreaptă și ea, pe mare, către capitala împărăției bizantine.

Andronic Comnenul a strâns în grabă o armată sub comanda a cinci generali: Ioan Comnenul, fiul său, Choumnos, Andronic Paleologul, Nikiphoros și Alexios Branas. Aceste corpuri de

armată separate nu au avut succes, acționând separat². La 7 septembrie 1185 corpurile de armată, reunite de astă dată sub comanda lui Alexios Branas, se aflau față în față cu armata normandă la Demetița. Atunci când încă se mai purtau tratative, trupele grecești le-au atacat prin surprindere pe cele normande și le-au măcelărit. Conții Riccardo de Acerra și Baudoino au fost făcuți prizonieri laolaltă cu presupusul Alexios Comnenul³ și au fost duși la Constantinopole. Resturile armatei normande au făcut cale întoarsă către Salonic, de unde s-au îmbarcat, atâți câți au încăput, pe vasele găsite acolo⁴ și au luat calea Siciliei.

În același timp, la Constantinopole se instalase o stare de panică generală, care a determinat izbucnirea răscoalei de la 11 septembrie 1185, detronarea lui Andronic Comnenul și proclamarea ca împărat a lui Isaac Anghelos. Tancredo de Lecce aștepta în apropierea capitalei armata de uscat, împreună cu care plănuia să atace coordonat, la fel cum acționase și la Salonic. După 17 zile de așteptări inutile, contele a ridicat ancora și s-a retras în Sicilia, oprindu-se din drum doar pentru a distruge insula Kalamimnos. Cronica lui Khoniates estimează daunele normanzilor la 10.000 de morți și 4.000 de prizonieri. Prizonierii normanzi au fost eliberați de Isaac Anghelos abia în 1189, moment în care se știe că Riccardo de Acerra era în drum spre Sicilia.

Dintre toate izvoarele păstrate în colecția Muratori⁵, fie ele normande, fie din timpul dinastiei de Suabia⁶, nu am putut aduna

² Ioan Comnenul, fiul împăratului, nici măcar nu s-a preocupat de campania în care fusese trimis: s-a oprit la Philippi să se îndeletnicească cu vânătoarea.

³ Alexios Comnenul a fost orbit, din moment ce era un pretendent periculos la tronul împărătesc.

⁴ Grosul flotei normande, sub comanda lui Tancredo de Lecce, se afla în drum spre Constantinopole. Mulți dintre soldați au rămas astfel fără mijloc de transport, fiind forțați să accepte prizonieratul grecesc.

⁵ Ludovicus Antonius Muratorius, *Rerum Italicarum Scriptores ab Anno Aerae Christianae quingentesimo ad millesimum-quinquagesimum*, Mediolani, 1723, 28 vol.

⁶ Dinastia de Suabia a urmat normanzilor la conducerea regatului Siciliei. La moartea sa, Guglielmo al II-lea o desemnase ca moștenitoare

decât o serie de precizări în legătură cu evenimentul în cauză. Asediului Salonicului este un caz nefericit în istoriografia italiană; dintre toate textele inventariate, nu am identificat decât patru fragmente care amintesc cucerirea orașului (Anonymus Casiniensis: *Chronicon*, Sicardus Episcopus Cremonensis: *Chronicon*, *Chronicon Fossae Novae* și *Chronicon Cavense*). Am mai selectat un text care dovedește aversiunea normandă față de Andronic Comnenul (Godefridus Viterbiensis: *Pantheon*). Dintre cele patru texte amintite în rândul celor care tratează asediul Salonicului, doar două sunt sud-italice (*Chronicon Fossae Novae* și *Chronicon Cavense*), celelalte două aparținând Italiei papale (Anonymus Casiniensis: *Chronicon*) sau lombarde (Sicardus Episcopus Cremonensis: *Chronicon*), evenimentul fiind amintit din perspectiva papalității sau din cea a Ligii lombarde. Dintre cele două surse sud-italice, *Chronicon Cavense* amintește evenimentul succint, singura sursă de interpretare rămânând astfel *Chronicon Fossae Novae*, cu o prezentare mai bogată, dar nu detaliată.

Reproducem, cu un comentariu aferent, textele în cauză:

SICARDUS EPISCOPUS CREMONENSIS: *Chronicon* (Muratori, tom VII, p. 602 E-603 A)

Anno Domini MCLXXXV. Imperator in Italiam veniens Cremam in odium Cremonensium reaedificavit. Et eodem anno Urbanus Papa III creatur. Eodem anno terraemotus non modicus fuit in Italia; & exercitus Guilielmi Regis Siculi contra nequitiam Andronici se armavit; & Durtium & Thessalonicam cepit. Sed iis receptis capti sunt, vel redierunt confusi. Eodem anno nuptiae Regis Henrici, & Constantiae Ruggerii quondam Siculi Regis filiae Mediolani celebratae fuerunt⁷.

a tronului pe mătușa sa Constanța, fiica lui Ruggero al II-lea și soția împăratului german. Un consiliu de coroană l-a ales însă pe Tancredo de Lecce, fiul unui bastard al lui Ruggero al II-lea. La scurtă vreme, Tancredo de Lecce a murit, lăsând domnia fiului său minor, Guglielmo al III-lea, sub regența mamei sale, Sibila. Împăratul Henric al VI-lea cucerește Italia de sud și Sicilia în virtutea drepturilor soției sale, prilej cu care se stinge dinastia de Altavilla și regatul Siciliei intră pentru o perioadă între granițele lărgite ale Imperiului german.

⁷ “În anul Domnului 1185. Împăratul a venit în Italia, reclinând Cremona cu toată ura cremonezilor. Și în același an a fost făcut papă Urban al III-lea. În același an a fost un cutremur mare în Italia și armata lui

În urma descompunerii frazei care ne interesează, aflăm prea puține detalii: armata este doar *exercitus* (“armată” și nimic mai mult) și aparține lui “Guglielmo, regele sicilian”. Guglielmo nu este astfel descris ca suveran al unui stat – *Siciliae* (“al Siciliei”) – ci doar localizat – *Siculus* (“sicilian, din Sicilia”). Această campanie nu este îndreptată către un alt stat, ci atacă o abstracțiune – *nequitia Andronici* (“nimicnicia lui Andronicus”). Limbajul folosit este ușor poetic: o armată care aparține unui suveran localizat doar geografic și nu politic atacă nimicnicia unui alt suveran, al cărui titlu imperial sau plasare geografică ori politică nu-l interesează pe autor; atacatul este Andronic, pe care cititorul îl cunoaște în prealabil. Rezultatul campaniei este cucerirea a două toponime, *Duratum* și *Thessalonica*, despre care cititorul trebuie să știe singur dacă sunt provincii, orașe, râuri sau orice altceva. Această cucerire se face prin intermediul verbului *capio* (“a lua”), slab nuanțat. Cititorul cunoaște elementele ecuației pe care o expune Sicard cremonezul. Finalitatea campaniei nu interesează și nu ni se spune nimic despre înfrângerea trupelor normande.

ANONYMUS CASINIENSIS: *Chronicon* – Muratori, tom V, p. 70 (1 D-2 B)

1185. *Pax firma inter Imperatorem Fredericum, & Regem Guilielmum facta est. Rex Guilielmus Siciliae copiosum exercitum in Romaniam transmisit, qui civitatem Durachiae, & civitatem Saloniquium ceperunt. Praefatus Rex Constantiam amitam suam transmisit in coniugem ad Illustrem Regem Henricum filium Frederici Imperatoris. Novum genus hominum, qui Vendicosi dicebantur, in quadam parte Regni surrexit, quos praedictus Rex suspendi fecit, & diversis poenis affligi. Supradicto stolio Regis, fraude, & vi Graecorum postmodum fortuna est adversata. Lucius Papa apud Veronam obiit VII. Kalend. Decemb. & Archiepiscopus Mediolanensis in Papam Urbanum est substitutus. Baldovinus Rex Hierosolymitanus obiit, & Baldovinus filius sororis eius est factus Rex. Andronicus Constantinopolitanus obiit, & Isacius factus est Imperator*⁸.

Guglielmo, regele sicilian, s-a înarmat împotriva nimicniciei lui Andronic, cucerind Durazzo și Salonicul. Dar, după ce le-au cucerit, fie au fost prinși, fie s-au întors în devălmășie. În același an s-a celebrat la Milan căsătoria regelui Henric și a Constanței, fiica lui Ruggero, regele Sicilian de odinioară.”

⁸ “1185. S-a încheiat o pace trainică între împăratul Frederic și regele Guglielmo. Regele Guglielmo al Siciliei a trecut în Romania o armată

Spre deosebire de cronicăa lui Sicard cremonezul, anonimul de la Monte Cassino oferă mai multe detalii; armata primește un epitet: *exercitus copiosus* (“armată uriașă”), obiectivul campaniei nu mai este un om, ci un stat, *Romania* (“Romania” sau “Împărăția Romeilor”). Cucerirea primește aceeași nuanțare slabă (este folosit tot verbul *capio*), iar cele două toponime din cronicăa precedentă, cu un tratament fonetic diferit – *Durachia* și *Saloniquium* –, sunt amintite ca *civitates* (“cetăți”, “orașe”). La câteva rânduri distanță, armata este descrisă cu totul altfel – *supradictum stolium* (“pomenita flotă”) – dar autorul crede că a descris-o la fel și prima oară, fapt care ne dă de bănuț că sintagma este extrasă dintr-o altă cronică.

Ne sunt date detalii suplimentare despre finalitatea campaniei: eșecul este motivat prin *fraus et vis Graecorum* (“înșelătoria și tăria Grecilor”), totul întâmplându-se hazardat: *fortuna est adversata* (“norocul s-a schimbat”). Ne sunt amintite și schimbările din împărăția bizantină (Andronic este detronat de Isaac), fără a fi puse însă în legătură cu campania normandă.

Chronicon Cavense (Muratori VII, pp. 925 E-926 A)

1185. Rex Guilielmus II misit stolium suum in Romaniam, & apprehendit Durachium, & totum illum Ducatum usque Thessalonicam, & ipsam Thessalonicam cepit⁹.

Deși referirea este succintă, detaliile sunt mult mai clare: armata este *stolium Guilelmi II* (“flota lui Guglielmo al II-lea”),

uriază, care a capturat cetatea Durazzo și cetatea Salonic. Amintitul rege i-a dat de nevastă ilustrului rege Henric, fiul împăratului Frederic, pe Constanța, mătușăa lui după tată. Un nou neam de oameni, care se numeau vendicosi, s-a răscolat într-o anumită parte a regatului, iar regele amintit i-a pus la spânzurătoare și i-a năruit cu felurite pedepse. Norocul pomenitei flote a regelui de îndată s-a schimbat din înșelătoria și tăria grecilor. Papa Lucius s-a săvârșit la Verona în cea de a șaptea zi a kalendelor lui decembrie, iar arhiepiscopul de Milan l-a înlocuit sub numele de papa Urban. Baldovin, regele de Ierusalim, s-a săvârșit și Baldovin, fiul soarelui, a fost făcut rege. Andronic de la Constantinopol s-a săvârșit și Isaac a devenit împărat.”

⁹ “Regele Guglielmo al doilea și-a trimis flota în Romania, a pus mâna pe Durachium [i. e. Durazzo] și întregul Ducat de până la Thessaloniki și a cucerit însăși Thessaloniki.”

statul atacat este *Romania*, cucerirea se face prin intermediul verbului *apprehendo* (“a pune mâna pe”), cu mult mai nuanțat decât verbul *cipio*, folosit și el pentru variație, înglobarea cuceririlor în statul sicilian. Toponimele cucerite nu sunt caracterizate și revin la forma fonetică din cronica lui Sicard cremonezul – *Durachium* și *Thessalonica*. Cuceririle sunt amintite însă cu totul diferit: au fost anexate cetatea “Durazzo și întregul Ducat de până la Salonic, ba chiar și Salonicul” – autorul se entuziasmează brusc în privința cuceririi orașului Salonic (*ipsa*) și nu uită să amintească teritoriul bizantin cucerit (*Ducatus*) cu titulatura sa echivalentă¹⁰.

Chronicon Fossae Novae (Muratori, tom VII, p. 875 D-876 A)

1185. *Indict. secunda, hoc anno Guilielmus Rex Siciliae fecit stolium maximum per mare, & terram; super stolium maris ordinavit Capitaneum Comitem Tancredum; super stolium terrae fecit Capitaneos Comitem Alduinum, & Comitem Richardum de Cerra, & mandavit eos omnes in Romaniam ad acquirendum Imperium Constantinopolitanum. Totum stolium intravit in mare tertio Idus Iunii. In festo S. Bartholomaei adepti sunt Saloniciam cum multis Civitatibus, & Castellis, & Roccis de Romania, iurantes fidelitatem Regi Siciliae. Tandem exercitus Imperatoris Isaac, super quem exercitum erat constitutus quidam Princeps, qui dicebatur Granatus, obvians eis cum verbis pacificis, dicens: quod ultra procedere non poterant, tamen si vellent ad propria reverti promisit eis securitatem, & versa vice pacem promittentes comites Regis Siciliae in festo Sancti Leonardi a Graecis decepti sunt, & Constantinopolim in captione callide ducti sunt. Sed Imperator cognita rei veritate, securitatem considerans, & pacem a Graecis non observatam Latinis, condoluit valde, & erubuit, & sic demum omnes deliberavit, & unusquisque supervivens reversus est ad patriam*¹¹.

¹⁰ Thessaloniki era centrul administrativ al unui despotat. Echivalarea cu termenul “ducat” este determinată probabil de alte echivalări deja existente între rege/împărat și basileu/autocrator; duce și despot.

¹¹ “1185. În cea de a doua indicție, în acest an, Guglielmo, Regele Siciliei, a adunat o armată foarte mare de uscat și mare; peste flotă l-a făcut amiral pe contele Tancredo, iar peste armata de uscat i-a făcut comandanți pe contele [B]audiino și pe contele Riccardo de [A]cerra, și i-a împuternicit pe toți să plece în Romania cu gând să dobândească Împărăția de Constantinople. Întreaga armată a luat calea mării în cea de a treia zi înainte de Idele lui Iunie. De sărbătoarea Sfântului Bartolo-

Detaliile oferite de această ultimă cronică sunt cele mai importante: armata este *stolium maximum* ("flotă foarte mare"), statul atacat este tot *Romania*, dar campania primește un mobil: *ad acquirendum Imperium Constantinopolitanum* ("cu gând să pună mâna pe Împărăția de Constantinople"). Sunt cucerite *Salonica* (toponimul își schimbă din nou tratamentul fonetic) și *multae Civitates, & Castella, & Roccae de Romania* ("multe orașe, cetăți și fortărețe din Romania"); Durazzo nu mai este la fel de important ca Salonicul, care se desprinde din masa cuceririlor ca fiind cea mai importantă. Cucerirea se face prin intermediul verbului *adipiscor* ("a dobândi"), care descrie precis statutul noilor posesiuni în cadrul statului sicilian. Același statut este întărit de faptul că toate cuceririle *iurant fidelitatem Regi Siciliae* ("jură credință regelui Siciliei").

Sunt amintite datele exacte: "în a treia zi înainte de idele lui iunie", "de sărbătoarea sfântului Bartolomeu", "de sărbătoarea sfântului Leonard", fapt care demonstrează calitatea informației la care a avut acces autorul. De asemenea, armata este împărțită în flotă și trupe de uscat, în trei corpuri și primește trei comandanți: *Comes Tancredus, Comes Alduinus, & Comes Richardus de Cerra* ("contele Tancredo [de Lecce], contele [B]audioino și contele Riccardo de [A]cerra"). Cel care îi înfrânge este *Granatus* ("Granato"), probabil o alterare a labialei (*b*) la stadiul de guturală (*g*), căci numele comandantului grec era *Branas*¹². Sfârșitul expe-

meu dobândiseră Salonica [i. e. Thessaloniki], laolaltă cu multe alte orașe, castele și fortărețe din Romania, toate jurând fidelitate Regelui Siciliei. În cele din urmă, armata Împăratului Isaac, peste care armată era comandant un anumit prinț pe nume Granato, le-a ieșit în cale cu vorbe de pace, spunându-le că mai departe nu pot să calce, dar le-a promis că, în cazul în care totuși ar dori să se întoarcă acasă, îi lasă teferi. Și, după ce au promis același lucru din parte-le și conții Regelui Siciliei, de sărbătoarea Sfântului Bartolomeu au căzut în cursa Grecilor și cu dibăcie au fost duși în prizonierat la Constantinople. Dar Împăratul, știind cum stau lucrurile și gândindu-se la nevățămarea [împărăției] și la pacea cu Latinii, la care Grecii nu se gândeau, s-a supărat foarte tare, s-a rușinat și în cele din urmă i-a eliberat pe toți, astfel încât fiecare dintre cei rămași în viață s-a întors în patrie."

¹² Presupunem că numele *Branas* se declină după declinarea a treia a temelor în dentală, astfel că forma adaptată din Analele de la Fossa

diției este amintit și el (prizonieratul la Constantinopole și eliberarea), dar evenimentele se precipită brusc: Isaac Anghelos îi eliberează imediat, deși toate celelalte surse indică faptul că evenimentul a avut loc abia la o distanță de patru ani (1189).

În urma acestei incursiuni în istoriografia italiană a cuceririi Salonicului am dorit să ordonăm datele furnizate de toate cele patru cronici în forma unui tabel, pentru a le compara¹³. De pe urma acestui tabel comparativ putem spune că unele dintre caracteristicile până acum comune celor patru texte apar într-o relație de cauzalitate: sursa ar fi *Chronicon Fossae Novae*, care oferă paleta cea mai bogată de detalii. Numele de *Romania*, dat de o cronică de la Monte Cassino, nu se justifică decât prin influența Italiei normande, în care împărăția bizantină este mereu citată cu numele ei de drept. De asemenea, felul în care *Chronicon Cavense* amintește cucerirea a *totum illum Ducatum usque Thessalonica*, se justifică prin abrevierea sintagmei *Saloniciam cum multis Civitatibus et Castellis et Roccis de Romania, iurantes fidelitatem Regi Siciliae*. Anonymus Casiniensis amintește atât *exercitus copiosus*, cât și *supradictum stolium*, prin care se arată a copia o expresie. Deoarece nu avem alte relatări ale campaniei din 1185, expresia pe care o poate copia este fie *stolium Guilelmi II* din *Chronicon Cavense*, fie *stolium maximum* din *Chronicon Fossae Novae*. De asemenea, diminuarea nuanțelor cuceririi se face odată cu împruținarea detaliilor date despre întreaga campanie: Sicardus Episcopus Cremonensis folosește doar *capio*, la fel și Anonymus Casiniensis, dar *Chronicon Cavense* folosește pe lângă *capio* și pe *apprehendo*. *Chronicon Fossae Novae* redă cucerirea prin *adipiscor*, verbul cu sensul cel mai nuanțat. Lista poate continua, dar nu acesta este obiectul studiului de față.

Odată stabilită posibila paternitate a surselor, alterările pot fi explicate în funcție de context și intertext: *Chronicon Cavense*, care aparține tradiției analelor, reduce informația dată de *Chronicon Fossae Novae* tocmai pentru că este extrem de concis (fiecare an are o lemă scurtă, nu sunt date informații suplimentare). Calitatea informației oferite este aceeași, datorită faptului

Nova pornește de la cazurile oblice (*Branatos*, *Branati* etc.).

¹³ Cf. ANEXĂ - TABEL.

că amândouă sursele sunt sud-italice. Anonymus Casini-ensis are o perspectivă largită. Renunță la “provincialismul” surselor sud-italice pentru a oferi o perspectivă de ansamblu: amintește evenimentul laolaltă cu pacea dintre Guglielmo al II-lea și Frederic Barbarossa, cu căsătoria dintre Constanța și Henric, cu evenimente din Orientul latin, împărăția bizantină și statul papal. Sicardus Episcopus Cremonensis revine la același “provincia-lism”, de această dată nord-italic. Cronica lui amintește atacul din 1185 în relație cu evenimente din spațiul lombard (moartea Papei și proclamarea arhiepiscopului de Milan ca nou Papă, la care adaugă și un cutremur), un eveniment cremonez (faptele lui Frederic Barbarossa în Cremona) și doar unul singur “internațional” (căsătoria Constanței cu Henric). Varianta italică completă, atât cât se poate înțelege prin acest epitet, este cea din *Chronicon Fossae Novae*. Ea dovedește cel mai bine perspectiva normandă.

Povestea campaniei din 1185, așa cum apare în istoriografia italiană, este simplificată: armata lui Guglielmo al II-lea, împărțită în trei corpuri, sub comanda a trei conți: amiralul Tancredo de Lecce și generalii Baudoino și Riccardo de Acerra, pleacă în iunie 1185 din Sicilia și cucerește o parte însemnată a Împărăției Bizantine, cu mândria că a fost supus și Salonicul. Toate noile posesiuni intră de drept în statul normand și sunt administrate ca atare. În urma confruntării cu generalul grec Branas, armata normandă este învinsă mișelește și o mare parte dintre efectivele ei sunt duse în prizonierat la Constantinople, unde împăratul, al cărui nume nu este amintit, dar al cărui comportament este lăudat, îi eliberează.

Comparând această variantă cu cea oferită de sursele grecești, pe care se bazează aproape toate exegezele și interpretările asupra asediului Salonicului și campaniei normande din 1185, observăm o serie de neconcordanțe și omisiuni. Lipsește descrierea cuceririi cetății, dar faptul acesta nu ne miră, pentru că avem de-a face cu o sursă aparținând tradiției analelor, în care asemenea detalii nu și-ar avea locul, și pentru că orașul era important pentru normanzi doar ca port, punct fortificat și punct de pornire pentru *Via Egnatia*. De asemenea, lipsește o relatare a evenimentelor petrecute în tabăra grecească, dar și această omisiune poate fi explicată prin același interes selectiv al surse-

lor normande: este amintit doar un general, pe nume *Granato* (i. e. *Branas*), cu un nume aproximat și adaptat fonetic. Prezența lui în cronică se motivează prin eșecul campaniei. Din moment ce armata normandă fusese înfrântă, trebuia să fie numit grecul învingător.

Un caz mai ciudat este cel al prizonieratului constantinopolitan. Cronica spune că prizonierii au fost eliberați pe dată, deși adevărata eliberare s-a produs abia după patru ani. În 1189, cu puțină vreme înainte de a muri, Guglielmo al II-lea încheiase un tratat cu Isaac Anghelos. În cursul aceluiași an, Tancredo de Lecce, fostul amiral din campania din 1185, a devenit rege al Siciliei, ales împotriva voinței lui Guglielmo și întâmpinând dificultăți administrativ-politice. La scurtă vreme, Guglielmo al III-lea, fiul lui Tancredo de Lecce, se căsătorește cu fiica lui Isaac Anghelos. Împăcarea din 1189 se datora probabil părții normande, care se pregătea să reziste campaniei sud-italice a împăratului german.

Lipsește însă orice relatare a motivului expediției. Atât *Chronicon Cavense*, cât și Anonymus Casiniensis nu amintesc decât campania propriu-zisă. Singura sursă care trece în revistă motivul invocat al campaniei este cea a lui Sicardus Episcopus Cremonensis, care invocă drept pretext *nequitia Andronici*. Rămâne să ne întrebăm ce însemna această *nequitia*. Există două variante: fie este vorba despre starea dezastruoasă în care se afla împărăția bizantină, *nequitia* fiind atunci a lui Andronic “împăratul”, fie se referă la uzurparea tronului și înlăturarea lui Alexios al II-lea, calitatea aparținând atunci lui Andronic “omul” sau lui Andronic “Comnenul”. Traducerea pe care am propus-o (“nimicnicie”) încearcă să îmbine ambele variante. Există toate șansele ca această mențiune să dovedească pretextul campaniei, așa cum apare el în sursele grecești; este însă de mirare că posibilul pretext apare în cronică cremoneză și nu în cele siciliene.

În portretul schițat lui Guglielmo al II-lea de un poet târziu apare același împărat Andronic Comnenul, înfățișat în tonuri sumbre:

*Wilhelmus post Wilhelmum succedit honore,
Formonsus, gladioque probus, summusque decore,
Qui magis Ausoniae dignus honore foret.
Dum iam Wilhelmus ter denos perficit annos,*

*Caesar apud Danaos Manuel moritur memorandus,
Tunc quoque Francigenis Rex Ludovicus obit.
Imperium nunc Graecorum rapit ille tyrannus,
Andronicus, Princeps scelerum, vir nec memorandus,
Graecorum proceres eius ab ense cadunt*¹⁴.

(GODEFRIDUS VITERBIENSIS: *Pantheon*, Muratori, tom VII, p. 461E)

Andronic era așadar perceput ca un uzurpator și, încadrat portretului lui Guglielmo al II-lea, devine dușmanul și pandantul lui negativ. În opoziție cu Manuel Comnenul, el este un *princeps scelerum* (“prinț al ticăloșilor”). Acțiunea regelui Siciliei ar putea căpăta astfel un caracter represiv și vindicativ, dar nici acest text nu îndreptățește pe de-a-ntregul o asemenea interpretare.

Adevăratul motiv ni-l arată însă *Chronicon Fossae Novae* în sintagma *ad acquirendum Imperium Constantinopolitanum*. Dacă verbul *capio* înseamnă “a lua”, “a apuca”, fără vreo nuanță particulară, dacă *apprehendo* înseamnă “a îngloba”, iar *adipiscor* “a îngloba și deveni proprietar”, *acquirō* înseamnă “a dobândi în plus”, “a achiziționa”. Sensul contextual al lui *acquirō*, definibil în funcție de *Imperium Constantinopolitanum*, este cel de “a anexa”. Din păcate, cuvântul românesc este mult prea puternic și un neologism, or *acquirō* este un verb vechi latinesc, astfel încât am optat pentru traducerea prin “a dobândi”. Sensul verbului redă însă anexarea cuceririlor normande. Ele nu sunt doar “luate”, “înglobate” sau “luate în posesie”, ci devin o parte integrantă a regatului Siciliei. Deoarece lista celor patru verbe se ordonează într-o gradație ascendentă, iar ultimul dintre ele se găsește în însuși mobilul expediției, așa cum îl amintește în treacăt *Chronicon Fossae Novae*, considerăm că Italia sudică nu a perceput campania plănuită de regele Guglielmo al II-lea în împărăția

¹⁴ “Guglielmo a urmat la cinstire după Guglielmo,
Chipeș, priceput cu spada și cel mai slăvit,
Care va fi fost mai demn de cinstea Ausoniei [i. e. Italia].
Iar când Guglielmo împlinea de acum de trei ori câte zece ani,
Manuel, slăvitul Cezar, a murit la danai [i. e. greci],
Și tot atunci s-a săvârșit și regele Ludovic la cei din neamul francilor.
Împărăția grecilor a răpit-o de acum tiranul acela,
Andronicus, prințul ticăloșilor, un om deloc slăvit,
Și mai marii grecilor cad sub sabia lui.”

bizantină drept un act vindicativ, ci drept unul de lărgire a granițelor. De asemenea, este semnificativ faptul că sursa deja amintită nu pomenește niciun cuvânt despre cei doi Alexios de la curtea din Palermo, și nici despre orbirea pretendentului la tronul bizantin imediat după înfrângerea armatei normande la Demetița. Alexios al II-lea nu există pentru posteritate: la suprafață iese doar planul lui Guglielmo al II-lea.

Interesul lui Guglielmo al II-lea în Mediterana se manifesta-se de mult mai timpuriu. Stăpân pe cele două treceri din Mediterana occidentală în cea orientală (strâmtoarea Messina și canalul dintre Sicilia și Tunis), regele normand se orientase, după înfrângerea piraților sarazini de pe coasta vest-africană, către Egiptul lui Salah-al-Din și către Imperiul Bizantin. Iată ce povestește o cronică din Pisa despre campania sa egipteană:

*Eodem Anno [1175] Guilielmus Rex Siciliae misit exercitum magnum in Aegyptum super Alexandriam in introitu Iulii, qui exercitus fuit galearum CL & dromonum CCL pro equis portandis, & milites mille cum balistrariis, & aedificatoribus, & alia gente multa, qui cum ad portum Alexandriae applicuisset, invenerunt in ipso portu quandam Pisanorum navem de Venetiis venientem, ipsamque ceperunt*¹⁵.

(*Chronica Varia Pisana*, Muratori, tom VI, p. 191 A-B)

Dominația Mediteranei occidentale era disputată de o serie de puteri: almoravizii din Tunis, venețienii, Egiptul, Imperiul Bizantin și diversele state ale Orientului latin (regatul Ierusalimului, principatul Antiohiei și comitatul de Tripoli). Nu numai Guglielmo al II-lea, ci și înaintașii săi au încercat să-și impună întâietatea¹⁶:

¹⁵ “În același an [i. e. 1175], la începutul lui iulie, Guglielmo, regele Siciliei, a trimis o armată mare în Egipt, asupra Alexandriei, care armată era compusă din 150 de galere și 250 de dromoane [echipate] pentru a purta cai, o mie de soldați, baliste și constructori și multă altă lume. De îndată ce au acostat în portul Alexandriei, chiar în acel port au dat peste o anumită corabie a pisanilor, care venea de la venețieni, și au capturat-o.”

¹⁶ Pentru expunerea campaniilor normande în spațiul mediteraneean am folosit Gennaro Maria Monti, *La espansione mediterranea del mezzogiorno d'Italia e della Sicilia*, ed. Nicola Zanichelli, Bologna, 1942, p. 61-64, 75-77, 92-100, 113-118, 142-147, 161-163; Hélène Ahrweiler, *Byzance et la mer ...*, PUF, Paris, 1966, p. 234-286; precum și Michele Amari,

Ruggero al II-lea cucerește Malta (1127), urmând apoi insula Gerba, Tripoli, Mehdiya, Sfax și Gabes, ocupând astfel toată coasta vest-mediteraneeană a Tunisului (1146-1152), pe care o pierde în 1163 Guglielmo I. Tot Ruggero al II-lea speră să ocupe în 1130, la moartea lui Bohemund al II-lea, principatul Antiohiei. Între 1174 și 1176, flota lui Guglielmo al II-lea încearcă în van să cucerească litoralul egiptean. Între 1177 și 1185 interesul lui Guglielmo al II-lea se concentrează în Mediterana occidentală, ocupând insulele Baleare, iar în 1188 același suveran normand trimite o flotă, sub comanda lui Margarito da Brindisi, care îl împiedică pe Salah-al-Din să cucerească Tripoli și Siria. Interesele normande erau pan-mediteraneene, ele nu vizau numai împărăția bizantină.

Pentru a deține controlul Mediteranei orientale trebuia însă înfrânt Bizanțul, vechiul "dușman" al lui Robert Guiscard și Bohemund. Așa se face că expedițiile lui Bohemund și ale tatălui său au fost urmate, la 30 de ani distanță, de campaniile lui Ruggero al II-lea: în 1146 ocupă insula Andros, în 1147 Corfu, de unde lansează o ofensivă de-a lungul Greciei continentale: intră în golful Corint, devastează Beoția, asediază și cucerește Theba și Corintul. În același timp flota cucerește diverse puncte strategice din Marea Egee. Campania africană îl face să renunțe temporar la majoritatea posesiunilor din Grecia. Bizantinii reușesc abia în 1149 să se impună în insula Corfu, dar peste zece ani, în 1157, din cauza refuzului lui Manuel Comnenul de a încheia un tratat de pace, Guglielmo I, fiul lui Ruggero, pornește o nouă campanie, în care flota bizantină este înfrântă. Guglielmo al II-lea, nepotul lui Ruggero, încearcă în 1172 să se căsătorească cu Maria, fiica aceluiași împărat bizantin, dar este refuzat. Urmează campania din 1185, soldată cu ocuparea orașului Salonic și a întregului teritoriu bizantin aflat de-a lungul drumului *Egnatia*.

Atacurile normanzilor nu se termină însă odată cu înfrângerea de la Demetița. Guglielmo al II-lea s-a implicat în conflictul dintre Isaac Anghelos și Isaac Comnenul, uzurpatorul din Cipru. Flota comandată de amiralul Margarito da Brindisi înfrânge flota bizantină trimisă pentru a recuceri Ciprul; de asemenea, același Margarito înfrânge flota trimisă de Isaac Anghelos în ajutorul lui

Salah-al-Din. Ostilitățile vor înceta abia o dată cu pacea din 1189¹⁷.

Atacul din 1185 se justifică într-un context mai larg, nu doar prin pretextul repunerii pe tron a lui Alexios al II-lea. Adevăratul mobil al normanzilor lui Guglielmo al II-lea era cucerirea împărăției bizantine și înglobarea ei în structura politico-administrativă a regatului Siciliei, fapt pe care îl atestă tradiția istoriografică italiană, al cărei discurs îl regăsim în *Chronicon Fossae Novae*.

ANEXĂ – TABEL

Numele cronicii	Sicardus Episcopus Cremonensis: <i>Chronicon</i>	Anonymus Casiniensis: <i>Chronicon</i>	<i>Chronicon Cavense</i>	<i>Chronicon Fossae Novae</i>
armata	<i>exercitus</i>	<i>exercitus copiosus/ supradictum stolum</i>	<i>stolum Guilelmi II</i>	<i>stolum maximum</i>
atacul	<i>nequitia Andronici</i>	<i>Romania</i>	<i>Romania</i>	<i>Romania, ad acquirendum Imperium Constantino-politanum</i>
cucerirea	<i>capio</i>	<i>capio</i>	<i>apprehendo / capio</i>	<i>adipiscor, iurantes fidelitatem Regi Siciliae</i>
posesiunile	<i>Duratum et Thessalonicam</i>	<i>Civitatem Durachiae et civitatem Saloniqium</i>	<i>Durachium et totum illum Ducatum usque Thessalonica et ipsam Thessalonicam</i>	<i>Saloniciam cum multis Civitatibus et Castellis et Roccis de Romania, iurantes fidelitatem Regi Siciliae</i>

¹⁷ Ferdinand Chalandon, *Histoire de la domination normande...*, vol. 2, p. 415-416.

varia	<i>fraude et vi Graecorum</i>		<i>Tancredus, Alduinus et Richardus de Cerra</i>
	<i>fortuna est adversata</i>		<i>tertio Idus Iunii, in festo S. Bartholo- maei, in festo Sancti Leonardi</i>
			<i>Granatus, a Graecis decepti sunt</i>
			<i>Constantino- polim in capti- one ducti sunt, Imperator omnes deliberavit</i>

The B4 Church from Murfatlar: Description

- abstract -

Researchers have written countless studies about the church from Murfatlar (also known as Basarabi, Basarabi-Murfatlar or Murfatlar-Basarabi), some of which we used in the present thesis. We have also contributed to the reference with two published studies and a manuscript that can be found in the archives of the National Institute of the Historic Monuments. Initially, we tried to approach minor issues, progressively heading towards an excavation techniques analysis. In the present study, neither did we try to elaborate data regarding the excavation technique, to analyze the nature and the function of the graphite structures from Murfatlar, nor to investigate the methodology after which the anastilosa was made. This study tends to be a simple one, but rather essential for the outcome of every research in this direction: the full description of the B4 church, based on mere observation and illustrations. The latter specification eliminates any need of reference for this article as it was used only as guidance through the issue. The four books

mentioned in the reference are but guide marks, not starting points. The rest of the observation is based on a careful investigation made in situ.

The Murfatlar complex is made of basins, once chalk mines, dwellings built above the ground, a necropolis and a series of rooms, of which some of them served as churches. The ceramics analysis, the correlation of the entire complex with the huge stall trespassing Dobrogea, and a graphite element at the church's entrance B1, suggest that the complex was built around the 10th or 11th century AD. The rooms carved in chalk are situated on the wall of a chalk hill (the B1 church, the rooms C1-C2, and the complex E-G) and inside a parallelepiped-shaped block isolated from the hill because of some exploitation basins (churches B2, B3 and B4). The B4 church is situated at the inferior level of the peninsular massive; its length reaches 7 m and its width, 3.5 m. The entrance is carved in the northwestern façade of the massive and the structure of this last level is composed of the nave of the church, the altar, and a joined tomb. The altar of the church is oriented towards east-south-east and the hallway is vaulted in semi cylindrical shape.